

İran Dosyası (2) - “Şii Hilali”nin Çelişkileri

İçeriği Yazan: [Bekir AYDOĞAN](#) [1] Zaman: Per, 08/09/2011 - 22:46

Yazar: Bekir Aydoğan

Referans İçerik: [İran Dosyası \(1\) - İran Jeopolitiği ve Şii Hilali](#) [2]

“Şii Hilali” mi, “İsrail Karşıtı Cephe” mi?

“Şii Hilali” iddiasına yönelik eleştirilerden ikincisi bu kavramın Şiilere ait bir kavram olmadığı, Şiilerin kendilerini bu şekilde tanımlamadığı savıdır. Hizbullah’ın, Suriye ve İran’ın dâhil olduğu siyasi bir oluşum olduğu doğrudur.

Ancak bu bir Şii İttifakından ziyade İsrail karşıtı cepheyi temsil etmektedir ve Sünni Hamas’ı da içermektedir. Ya da bu oluşumlar, “ılımlı Arap devletleri”ne karşı “radikal devletler” veyahut “Amerikan yanlıları”na karşı “Amerikan karşıtları” olarak da tanımlanabilir.(1)

Martin Kramer’e göre, 2006 Lübnan Savaşı, Arap-İslam dünyasının İsrail ile mücadelesinde üçüncü aşamayı temsil etmektedir. İlk aşamada (1948-73), İsrail’in karşısında Arap milliyetçiliği vardı ve Arap ülkeler hep birlikte İsrail’e saldırıyordu. İkinci aşamada (1973-2004), Arap-İsrail sorunu İsrail-Filistin sorununa dönüştü ve İsrail karşıtı mücadeleyi Filistinli militan gruplar yürüttü. Üçüncü aşamada ise, İsrail-Filistin sorunu İsrail-İslamcı çatışmasına dönüşmüştür. İslamcılık, İsrail karşıtı mücadelede hep var olmasına karşın bu zaman kadarki rolü daha ziyade “destek unsuru” mahiyetindeydi. Hamas’ın Ocak 2006’da Filistin’de yapılan seçimlerde çoğunluğu sağlaması, İran’ın nükleer politikası ve İsrail karşıtı politikası İslamcıları İsrail ile mücadelede liderlik koltuğuna oturttu. Bu İslamcı koalisyon; Hamas, Hizbullah ve İran gibi esnek ve farklı kesimleri bir araya getirmiştir. En önemli zayıflığı omurgasının Şii olmasıdır. Bu nedenle bazı Sünniler bu koalisyonu İsrail’e karşı olduğu

kadar kendileri için de bir tehdit olarak görmektedirler.(2)

“Şii Hilali”nin Çelişkileri

Mezhepçi bakış açısı Şiiliği tek tipe indirgemekte ve belirgin ihtilaflar taşıyan Şii eksenini yanlış analiz etmemize neden olmaktadır. 2003 Irak işgali sonrası İran’ın ve Şiilerin Irak’ta etkinliğinin arttığı; buna rağmen Hizbullah lideri Nasrallah’ın işgal sırasında Şiileri Saddam’la işbirliği yapmaya davet ettiği ve Irak’ın işgalini İsrail’in varlığı gibi gayrimeşru ilan ettiği bilinmektedir. İran ise en büyük düşmanlarından ve Sünni bloğun tampon bölgesi olan Irak’ın radikal Sünni yönetiminin yıkılmasından memnun olmuştur.

Bir diğer çelişki ise İran’ın Mısır ve S. Arabistan ile ilişkilerinin gerginliğinin sebebidir. Mısır ile ilişkilerin özellikle Mübarek döneminde bozuk olması, birinin Şii diğerinin Sünni olmasından değil, Mısır’ın Camp David’i imzalaması ve ABD’nin bölgedeki müttefiki haline gelmesi nedeniyledir. Yine, Vahabi-Şii karşıtlaşması dini bir takım nedenlere dayandırılabilirse de, S. Arabistan-İran ilişkilerini belirleyen temel faktör, iki ülkenin bölgesel rekabeti ve S. Arabistan’ın ABD ile çok yakın ilişkiler içinde olmasıdır. Ayrıca bu rekabet de Devrim’den sonra başlamamıştır. İran’ın Suriye ile ittifakında da Suriye yönetiminin Alevi olması değil, İsrail ve Irak karşıtı olması etkili olmuştur.(3)

“Şii Hilali” iddialarının en önemli çelişkilerinden birisi ise Sünni Hamas ile Şii İran’ın işbirliğidir. Hamas ile ilgili yaygın kanaatlerden bir tanesi de örgütün İran tarafından desteklendiği ve bölgede İran’ın çıkarlarına hizmet ettiği şeklindedir. Bu kısmen doğru ancak büyük ölçüde yanlış bir önermedir. Hamas-İran ilişkisi, Hizbullah-İran ilişkisinden oldukça farklıdır. Hizbullah ile İran arasındaki ilişki ideolojik ve stratejik yakınlık nedeni ile çok güçlü bir zemine dayanmışken İran’ın Hamas’a desteği daha çok pragmatik ve pratik nedenlerledir.(4)

Her şeyden öte Sünni ve Selefi bir örgüt olarak Hamas ile Şii İran arasında ciddi bir ideolojik ayrışma söz konusudur. Her ne kadar Selefi anlayışı El Kaide’ninkinden farklı ise de Hamas Sünni vurgusu güçlü olan bir örgüttür. Ama bu Sünniliğe yine güçlü bir şekilde vurgu yapan Suudi Arabistan’ın Hamas’a doğal bir destek sağlayacağı anlamına gelmemektedir. Ortadoğu bölgesinde aktörler arasındaki ilişki tamamıyla ideolojik yakınlık tarafından belirlenmemektedir elbette; ancak ciddi bir ideolojik ayrışmanın varlığı durumunda Hamas ile İran’ın ilişkisinin niteliği de sorgulanabilir nitelikte olmaktadır. (5)

Öte yandan İran ise “Şii Hilali” söylemini kabul etmemektedir ve farklı Şii topluluklarının kendilerine göre özellikler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, İran karşıtı bir bloğun oluşmasını istemediği için Şiiliği dış politikasının temeline koymaktan kaçınmaktadır; çünkü Şii eksenli bir İran dış politikası komşu ülkelerde tehdit olarak algılanacaktır.

Bunun farkında olan Sünni bloğu ülkeleri ise İran’ı “Şii Hilali” düşüncesini gerçekleştirmeye yönelik dış politika benimsemekle suçlamakta ve İran’ın Arap dünyasındaki popülaritesini azaltmaya yönelik adımlar atmaktadırlar.

İran, nükleer programı sebebiyle uluslararası kamuoyundan baskı görmektedir; dolayısıyla Arap devletlerinden destek alması gerektiği için mezhepçi bir dış politikadan ziyade ABD ve İsrail karşıtlığı üzerinden siyaset geliştirmeye çalışmaktadır.

“Şii Hilali” tartışmaları Şii-Sünni rekabeti ve mezhep çatışmalarını gündeme getirmektedir. İran, dış politikasında Şiiliği merkeze almadan, milli çıkarları için araç olarak kullanmakta, İsrail ise Hamas, Hizbullah, Suriye ve İran’dan oluşan İslamcı bloğun çözülüşünü İran’ın yükselişinin durmasına ve gerilemesine bağlamaktadır.

İran’ın Ortadoğu Politikaları

Ortadoğu’daki siyasi gelişmeleri analiz etmek ve anlamak için sadece mezhep eksenli analizler yapmak bölge siyasetini açıklamakta yetersiz ve yanıltıcı olabilmektedir. Zira devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde kültürel, siyasi, sosyal ve ekonomik çıkarların etkili olduğu bilinmektedir.

Mezhep çatışmalarının Ortadoğu’nun geleceğini belirleyeceğini iddia etmek, bölgedeki diğer

parametre ve beklentileri görmezden gelmek olacaktır. Ayrıca tüm Şii’leri aynı kültürel, milli ve politik düzlemde incelemek analiz hatalarına sebep olabilir. Mesela, Körfez ülkelerindeki Şii’ler, İran’ın bir temsilcisi ve dış politikasını destekleyen bir aracı olduklarını hissettiklerinde mevcut ilişkilerini gözden geçirebilirler.

Lübnan

İran’daki Şii âlimlerin diğer ülkelerdeki Şii gruplar tarafından dini otorite olarak kabul edilmesi gerçeği Şii Hilali iddialarını desteklemektedir. Lübnan siyasetinde ağırlığı giderek artan Hizbullah’ın İran ile çok sağlam ve organize bağları vardır. Ayetullah Hamenei, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah’ın taklid ettiği ‘merce’dir ve Nasrallah, Hamenei’nin Lübnan’daki temsilcisidir. Bu somut ve organik ilişkiye rağmen, Hizbullah İran’ın doğrudan komutası altında değildir. Hizbullah geçen on yılda kendi mali kaynaklarını geliştirmiştir. İranlı bazı örgütlerin ulus ötesi Şii bağlantıları sayesinde Lübnan’da yürüttükleri faaliyetler bir süre sonra içselleşmeye başlamış; İran’ın mali ve lojistik desteği Şii’lerin Lübnan toplumuna ve siyasetine daha fazla entegre olmalarını sağlamıştır. Hizbullah Hamenei’yi dini ‘merce’ olarak kabul etse de, dini ve siyasi meseleleri birbirinden ayırmakta; İran’ın siyasi meselelerde partiye hâkim olmasına direnmektedir. Ayrıca Hizbullah kendi Lübnan milliyetçiliği vizyonunu güçlendirmek için Hristiyan partilerle de yakın işbirliği yapmaktadır. Hizbullah’ın siyasi söyleminde de Şiilik (mezhep) değil; Lübnanlılık, Arap Milliyetçiliği, İslamcılık ve İsrail’in gayri meşruluğu ön plandadır.(6)

Öte yandan İran, İsrail ile kuzeyden sınırdaş olan Lübnan’ın maddi ve manevi yönden uzun yıllardır destekçisi olmuş ve bu amaçla Hizbullah’a İsrail ile giriştiği savaşlarda büyük destek olmuştur. Özellikle Lübnan’ın güneyinde İran’ın etkinliğinin yüksek olduğu bilinmektedir.

Öyle ki, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Ekim 2010’da gerçekleştirdiği Lübnan ziyaretinde Hizbullah yanlısı kitleler tarafından İran bayrakları ile karşılanmış ve İsrail sınırına sadece 5 km uzaklıktaki alanda İsrail karşıtı bir konuşma gerçekleştirmiştir.(7)

Irak

2003 yılında ABD’nin Irak’a müdahalesi sonucu Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinden sonra güçlü bir siyasi unsur olarak ortaya çıkan Iraklı Araplar tarafından, İran Devrimi’nin bir Şii hareketi olarak değil de milli bir mesele olarak görülmesi ve İran-Irak Savaşı’nda Iraklı Şii’lerin İran’a karşı savaşması Iraklı Arap Şii’lerin İran ile ilişkilerini sorgulatan klasik bir örnektir.

S. Vali Nasr, İran-Irak Savaşı’nda, Iraklı Şii’lerin Bağdat saflarında savaşması olgusunun ABD’yi de yanılttığını iddia etmektedir. Yani, ABD, Irak Şii’lerinin İran’a karşı savaşmış olmalarını dikkate alarak, Saddam rejiminin devrilmesinden sonra Şii’lerin İran’a meyletmeyeceğini düşünmüştür.(8) Ama pratikte İran, Irak Şii’lerinin en büyük destekçisi ve müttefiki konumuna gelmiştir.

Irak Başbakanı Nuri el-Maliki, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah gibi Suriye’de ayaklanan halka silahlı müdahale yapılmasını destekler açıklamalar yapmış ve Esad liderliğindeki Arap Alevisi/Nusayri azınlık Suriye yönetimini, İran yönetimiyle aynı retorik üzerinden desteklemişlerdir.

Buna karşılık, İranlı akademisyen Mahmood Sariolghalam, Şii topluluklar arasında iç içeliğin sadece elit/ulema düzeyinde olduğunu, sıradan Arap Şii’lerin etnik ve milli eğilimlerinin ağır basacağını iddia etmektedir. Gerçekten de Şii’ler arasında ulus ötesi bağlar vardır. Mesela bir Şii, ‘merce-i taklid’ini seçerken etnik/milli kaygılarla hareket etmez. İran, Lübnan ya da Irak asıllı olsun, Şii müstehitlerin ulusal sınırları aşan bağları vardır. Tam da bu noktada Şii ‘çoğulculuğu’ ile karşılaşılır. Zira Şiilikte müstehitler arasında bir hiyerarşi yoktur ve aynı anda birçok müstehit aynı konularda farklı kararlar alabilir; hiç birisinin kararı diğerine karşı üstün değildir. Yani dini anlamda tek merkezden koordine edilen pan-Şii bir hareket yoktur. Şii uyanışı ve “Şii Hilali” tartışmalarında söz konusu grupların sadece dini kimliğine atıfta bulunmaktadır. Oysa din ve mezhep, kimliğin sadece bir parçasıdır; gerçek kimliğin oluşumunda dil, kültür ve milliyet gibi başka etkin faktörler de vardır.(9) Öte yandan teorikte çoğulcu olan Şiiliğin pratikte etken gruplar tarafından siyasi kontrolleri mevcuttur. Necef ve Kum ekolleri Şii dünyasında en önemli merkezlerdir ve tüm dünyada Irak’ın Necef ve İran’ın Kum kentlerinin Şiilik öğretileri konusundaki liderliği özellikle Humeyni sonrasında Kum kenti için daha ağır basmakta ve dünya genelinde Şii din ve siyaset adamları çoğunlukla bu kentten çıkmaktadır. Bu

nedenle son dönemde İran'ın Şii otoriteleri merkezileştirme çabalarının olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Suriye

Suriye'de Sünnilerden sonra en kalabalık grubu yaklaşık %12'lik oranla temsil eden Nusayrilerin Suriye'de yönetime hâkim olmaları Hafız Esad ile gerçekleşmiş, Esad 1970'te Nusayri kökenli ilk devlet başkanı olmuştur. İktidarını güçlendirmek ve sürdürmek için Esad, devletin önemli noktalarına Nusayri kimlikli kişileri görevlendirmiştir. Nusayriler Esad döneminde özel güvenlik, istihbarat ve özel kuvvetlerde yer edinmiş ve ordunun komuta kademesini kontrol etmiştir. Ancak Suriye'nin iç ve dış siyasetinde Nusayri kimliğini dile getirmek bir tabu halini almıştır.(10) Esad yönetimi dış politikada daha çok Arap milliyetçiliğini ön plana çıkaran söylemler çerçevesinde bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Arap milliyetçiliği söylemlerini sık kullansa da aslında Hafız Esad, pragmatizme dayalı bir dış siyaset izlemiştir. Bu gelenek oğlu Beşar Esad tarafından da devam ettirilmektedir. Bu bağlamda Irak ve İsrail meselelerinde ortak çıkarları bulunması nedeniyle Suriye, İran'a 30 yıl boyunca yakın bir dış siyaset izlemiştir. İran'ın sekiz yıl süren Irak Savaşı boyunca Suriye, Irak'ın Baas yönetimine karşı olan husumeti sebebiyle İran'a destek vermiştir. Batı'nın ve Arap dünyasının İran'a karşı olduğu bu savaşta Suriye'nin İran'a destek vermesi her iki ülkeyi stratejik ortak olarak göstermiştir.(11)

Hafız Esad, Humeyni yönetimindeki İran'ın ABD ve İsrail karşıtlığı nedeniyle Arap ülkeleri tarafından desteklenmesi gerektiğini düşünmüştür. Ancak hiçbir Arap ülkesi bu yönde bir tutum benimsememiş ve Suriye, İran'ın desteklenmesi noktasında yalnız kalmıştır. Suriye, Irak-İran Savaşı'ndan sonra da İran ile iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Bunun başlıca nedeni daha önce de belirttiğimiz gibi İran'ın ABD'yi ve İsrail'i düşman olarak görmesi ve iki ülkenin ortak çıkarlarıdır. İran ile bu konularda çıkar birliği bulunan Suriye özellikle İsrail konusunda İran ile paralel bir siyaset izlemektedir. Bu iki ülkeye daha sonra İsrail karşıtlığı konusunda Lübnan'da bulunan Şiiler de eklenmiştir.(12)

2011 Mart'ında Suriye'nin Dera kentinde Baas rejimi lideri Esad'a yönelik başlatılan protestoların tüm ülkeye yayılması ve halka yönelik sert önlemlerin alınması tüm dünyanın Suriye yönetimiyle olan ilişkilerini gözden geçirmesine sebep olmuş, ABD ve Batı ülkeleri bir an önce Esad'ın yönetimden çekilmesini istemiştir. Suriye yönetimi muhalefeti susturmak için sivil ölümlere sebep olmakta ve toplu tutuklamalara başvurmaktadır. Binlerce insan hayatını kaybetmiştir ve Türkiye'ye sığınan binlercesi de çadır kentlerde yaşamaya devam etmektedir.

İran ise, Arap ülkelerindeki otoriter rejimlere karşı yayılan halk ayaklanmalarını desteklerken Suriye'de olan biteni ABD ve İsrail tarafından tahrik edilen “terörist gruplar” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Suriye ordusuna ayaklanmaları engellemesi için silah, malzeme ve personel yardımıyla bulunmaktadır.

Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin Suriye'deki gösterilerin ülke bütünlüğünü bozduğunu belirtmesi ve Hizbullah lideri Nasrallah'ın protestolara İsrail destekli S. Arabistan komplosu şeklindeki yaklaşımı, “Şii Hilali” iddialarını desteklemektedir.

Körfez Ülkeleri

Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman ve Yemen'den oluşan Körfez ülkelerinde Sünniler iktidarı ellerinde tutmaktadır. Bu ülkelerdeki Şiilerin yoğunluk oranları; Bahreyn'de %70, S. Arabistan'da %10, Yemen'de %35, Katar, Kuveyt ve BAE'de %15 ile %30 civarındadır.

Körfez ülkelerindeki Şiiler, Bush Doktrini'nin Ortadoğu'da demokratikleştirme faaliyetleri, İran'ın Şii azınlıklarla ilişkilerini geliştirmesi ve son dönemde bölgeyi etkisi altına alan Arap Baharı süreçlerinde gündeme gelmektedir. Bu ülkelerdeki otokratik rejimler demokratikleşmeye tabii tutulduğu vakit mevcut Şii tabanın etkisi yönetimde etkinlik kazanacak ve İran bu ülkelerle yakın ilişkiler kurabilecektir. Kimilerine göre İran, böylelikle Şii Alanı genişletecek ve dünyada tüketilen petrolün %20'sinin geçtiği Hürmüz Boğazı'nın kontrolünü ele geçirecektir.

Son dönemde Ortadoğu'da Arap Baharı olarak tanımlanan halk ayaklanmaları ve yönetim değişiklikleri sonrası gözler Körfez ülkelerine çevrilmiş ve özellikle S. Arabistan ve İran'ın Bahreyn

üzerindeki mücadeleleri dikkatlerden kaçmamıştır.

Öte yandan Bahreyn’de demokratik bir dönüşümün İran yararına olacağı ve böylece Basra (Fars) Körfezinde kendi çıkarlarını zedeleyeceği korkusuyla ABD hükümeti diplomatik nüfuzunu büyük oranda Suudi rejimine yoğunlaştırmış durumdadır. Bu, Başkan Obama’nın Ortadoğu konusundaki son konuşmasında Suudi Arabistan’ın Bahreyn’e askeri müdahalesi ve Bahreyn rejiminin halk protestolarını şiddetle bastırmasını teşvikinden bahsetmekten veya hafifçe eleştirmekten bile neden sakındığını, ayrıca neden sadece Bahreyn rejiminin oradaki demokrasi hareketlerine karşı sıkı önlemlerini yumuşak bir şekilde eleştirmekle yetindiğini açıklamaktadır. Amerika’nın bu tavrı, bölgesel siyasi gelişmelere yönelik çifte standart olarak algılandığı için Ortadoğu halkının gözünde ABD imajı daha da zarar görmektedir ve bu da ABD’nin bölgedeki stratejik çıkarlarının uzun vadede zarar göreceğini işaret etmektedir.(13)

Günümüze daha net görüldüğü üzere İran, Ortadoğu’da devletten-devlete diplomasiden daha fazla devletten (İran) halka (Müslüman Ortadoğu halkları) diplomasi yürütmektedir. Çünkü İran Ortadoğu’da devletleri kazanamayacağını gayet iyi bilmektedir. Ortadoğu’da Müslüman halk, başta ABD ve İsrail olmak üzere seküler otoriter yönetimlere karşıdır. İran da ABD, İsrail ve seküler Arap yönetimlerini kendi bölge politikaları önünde engel olarak görmektedir. Bu bağlamda İran dini söylem kullanarak bölgedeki Müslüman halkı kazanmak istemektedir. Bölgede Arap Milliyetçiliğinin başarısızlığından sonra Siyasal İslam’ın yükselişi de dikkate alındığında, İran’ın Ortadoğu’ya yönelik politikasındaki dini referansların ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.(14)

Günümüzde Ortadoğu’nun önemli sorunlarına baktığımızda, İran’ı mutlaka doğrudan veya dolaylı olarak bu sorunların içinde görürüz. İran Ortadoğu’da özellikle de Lübnan’da, Filistin’de ve en önemlisi Irak’ta ihmal edilemeyecek bir aktördür. İran bu sorunlardaki yerini dini söylem kullanarak ilişki kurduğu gruplar sayesinde kazanmaktadır. İran’ın Ortadoğu’daki ulusal çıkarı ve stratejik hesapları için din iyi bir fırsat sunmaktadır ve İran’da bunu en iyi şekilde kullanmaktadır. İran dini bağlarla ilişki içinde olduğu gruplarla Ortadoğu’nun farklı yerlerinde varlık gösterebilmektedir. Örneğin, İsrail’le Lübnanlı Şiiler vasıtasıyla, ABD ile Irak’ta Iraklı Şiiler yoluyla ve özellikle Körfez’de Şii gruplarla dış politikada manevra alanını geniş tutabilmektedir. İran dini söylemle Ortadoğu’ya nüfuz edebilmektedir, aksi takdirde “Farisi” bir devlet kimliği ile Arap dünyasında etkinlik kurması oldukça zor, hatta imkânsızdır. Bunun bilincinde olan İran, Ortadoğu’ya yönelik politikasında dini söylemi ve ABD ve İsrail karşıtlığını sonuna kadar kullanmaktadır. Fakat İran’ın Orta Doğu politikasında kullandığı dini söylem, diğer bölgeler söz konusu olduğunda ya ortak değerler olarak ortaya çıkmakta ya da hiç kullanılmamaktadır. Bunun en güzel örneğin İran’ın Kafkasya ve Orta Asya politikasında sergilenmektedir.(15)

Bekir Aydoğan

iletisim@politikadergisi.com

İran Dosyası devam edecek...

KAYNAKÇA:

Not: Alıntılar, İran Dosyası (1) adlı makalenin kaynakçalarının devamı niteliğindedir.

1- Bayram Sinkaya, a.g.e., s. 47-48

2- Bayram Sinkaya, a.g.e., s. 48

3- Bayram Sinkaya, .a.g.e., s. 54

4- Doç. Dr. Cenap Çakmak, Beş Soruda Hamas, Bilgesam, Erişim

Tarihi (23.09.2011) http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=...
[3]

5- Doç. Dr. Cenap Çakmak, a.g.e.

6- Bayram Sinkaya, a.g.e., s. 45

- 7- <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/92C989F5-4683-440B-916D-1C317B03D360.htm> [4], Erişim Tarihi(19.08.2011).
- 8- Bayram Sinkaya, a.g.e. s. 47
- 9- Bayram Sinkaya,a.g.e., s. 47
- 10- Ayşegül Sever, “Bağımsızlıktan Bugüne Suriye”, Değişen Toplamlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu, (Ed.) Fulya Atacan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 194-208
- 11- Emin Salihi, a.g.e., s. 4
- 12- Emin Salihi, a.g.e., s. 5
- 13- Foreign Policy, 8 Haziran 2011, “US Policy Towards Bahrain and the Iran Factor”
- 14- Mehmet Şahin, İran Dış Politikasının Dini Retoriği, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, s. 14
- 15- Mehmet Şahin, a.g.e., s. 14-15

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [5]

Kaynak URL (20/04/2024 - 12:57 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/makale/iran-dosyasi-2-%E2%80%93-sii-hilali%E2%80%9Dnin-celiskileri>

Bağlantılar:

- [1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/bekir-aydogan>
- [2] <https://www.politikadergisi.com/makale/iran-dosyasi-1-%E2%80%93-iran-jeopolitigi-ve-sii-hilali>
- [3] http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=266:be-soruda-hamas&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150
- [4] <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/92C989F5-4683-440B-916D-1C317B03D360.htm>
- [5] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>